

- 8.3 Mind a szolgáltató, mind a kérő könyvtárnak ismernie kell a nemzeti szerzői jogi törvényből következő esetleges követeléseket, amelyek a küldött példányok térítési díját érintik.
- 8.4 A javasolt egyszerűsített fizetési eljárások közé tartoznak:
- az előzetes fizetésen alapuló rendszerek, amilyen például az *IFLA Voucher scheme*-je, amelyben a könyvtárak előre megveszik a vócsereket, s minden kérelemmel együtt annyi vócsert küldenek, amennyiben meggyeztek;
 - a letéti számlák, amelyekben a szolgáltató könyvtár a kérő könyvtár által letétbe helyezett összeget tartja, és levonja belőle a szolgáltatott tételnek megfelelő díjat;
 - egyöntetű fizetés, amelyben tételenként egy átlagos vagy egységre szabott összeget határoznak meg; ezt a módszert kombinálni lehet az előre fizetéssel vagy a letéti számlákkal.

Irodalom

- IFLA Fax Guidelines, IFLA Office for International Lending, 1995. A röplap megkapható az IFLA Office for International Lendingtől, s hozzáférhető az IFLANET-en is: <http://www.ifla.org/VI/2/p3/g-fax.htm>
- IFLA Guidelines for Email Requests. IFLA Office for International Lending, 2000. A röplap megkapható az

- IFLA Office for International Lendingtől, s hozzáférhető az IFLANET-en is: <http://www.ifla.org/VI/2/p3/g-ill.htm>
- IFLA International Loan/Photocopy Request Form. Megvásárolható százas csomagokban a British Library Document Supply Centre-től. Megrendelési űrlapok és további információ kapható az IFLA Office for International Lendingtől vagy az IFLANET-ről: <http://www.ifla.org/VI/2/intro.htm>. A kérő űrlap webképe is megtalálható ezen a címen.
- IFLA Licensing Principles. = IFLA Journal, 27. köt. 3. sz. 2001. p. 185–187.
- IFLA Multilingual List of ILL Response Codes, IFLA Office for International Lending, 2000. A röplap megkapható az IFLA Office for International Lendingtől vagy az IFLANET-ről: <http://www.ifla.org/VI/2/p3/rcodes.htm>
- IFLA Position Statement on Copyright in the Digital Environment, 2000. Az állásfoglalás példánya megkapható az IFLA Office for International Lendingtől vagy az IFLANET-ről: <http://www.ifla.org/III/clm/p1/pos-dig.htm>
- IFLA Voucher Scheme. További részleteket erről a fizetési rendszerről az IFLA Office for International Lendingtől vagy az IFLANET-ről lehet kapni: <http://www.ifla.org/VI/2/p1/vouchers.htm>
- Model National Interlibrary Loan Code, IFLA Office for International Lending and IFLA Section on Document Delivery and Interlending. Átdolgozva 2000-ben. IFLANET-en is hozzáférhető: <http://www.ifla.org/VI/2/p3/model.htm>

Fordította: Papp István

Tudomány- és technikatörténet CD-ROM-on IV.

A fizika kultúrtörténete a kezdetektől a XX. század végéig

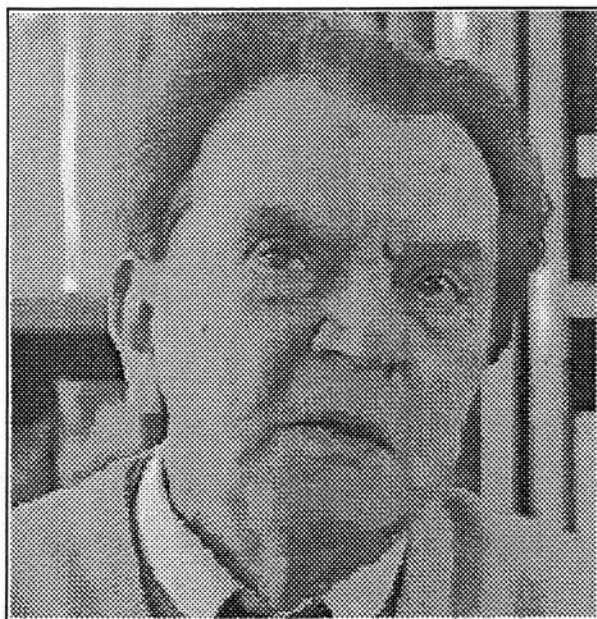
Simonyi Károly Kossuth-díjas fizikus, az MTA levelező tagja, hazai és külföldi berkekben egyaránt elismert – 2001. október 9-én, 85 éves korában elhunyt – szaktekintély azonos című könyvének CD-ROM változata olyan tudományos csemege, amely még a fizika iránt nem érdeklődő olvasót is képes lebilincselni. Már a terjedelem is tiszteletet parancsoló, hiszen a kiadvány 2320 képernyőoldalon 2019 kép és képlet, 170 percnyi hang és 31 percnyi videoanyag közlésével foglalja össze az időszámítás előtti 600-tól eltelt több mint másfél évezred történetét.

A mű beköszöntőjeként *Staar Gyula*, a *Természet Világa* főszerkesztője beszélget Simonyi Károllyal *A fizika kultúrtörténete* című könyv megírásának előzményeiről, céljáról, szerkesztésének és kiadá-

sának körülményeiről, német nyelvű kiadásáról és annak nemzetközi visszhangjáról, a könyv európai értékrendjéről.

A hat nagy fejezetre tagolt tartalom első fejezete a fizikatörténetet és mai életünkkel való kapcsolatát, a tudományos megismerés jellemzőit, az értékelés és periodizáció viszonyát, a tudományelmélet elemeit, a fizika korszakait és a történelem dialektikáját vázolja.

Az *antik örökség* című rész ismerteti a görögök, egyiptomiak és mezopotámiai ismeretanyagának jellemzőit, *Püthagorasz*, *Arisztotelész* és *Platón* anyagról és mozgásról alkotott nézeteit, az antik szaktudományok csúcsteljesítményeit, *Arkhimédész* munkásságát, a hellenizmus alkonyát.

Az *örökség sáfárai* című harmadik fejezet összefoglalja az addig eltelt ezer év mérlegét, a technika forradalmát, a kolostorok és egyetemek szerepét, az antik örökség átmentésének eredményeit, Bizánc, a hindu és az arab világ ismeretanyagát, a Nyugat magára találásának és a középkor – *Fibonacci, Nemorarius, d'Oresme, Buridan* és mások – természetfilozófiájának jellemzőit, a reneszánsz és a fizika kapcsolatát, *Leonardo da Vinci* és a könyvnyomtatás megszületésének hatását.

A *Rombolás és alapozás* című pont bemutatja az 1600 körüli világ tudományának valóságát, *Kopernikusz, Tycho de Brache, Kepler* fejlődésben játszott szerepét, a számmisszítika és a valóság összefüggéseit, *Galilei* és az általa elhomályosított *Stein* és *Beeckman* munkásságát, a kételyből születő módszer új filozófiáját, a fény-vákuum és anyag XVII. századi felfogását, *Bacon, Descartes* és *Huygens* jelentőségét, *Newton* tudományos és filozófiai világképét, valamint a ma kémiája felé tett lépéseket.

A *klasszikus fizika kiteljesedése* című szakasz részletezi a XVIII. századig elért eredményeket, majd a méltó utódok: *Voltaire, D'Alembert, Euler* és *Lagrange* munkásságát, a fény századának nevezett korszak (az effeviumtól az elektromágneses tér felfedezéséig terjedő időszak) eredményeit, *Peregrinus* és *Gilbert* szerepét, *Faraday, Maxwell* és *Lorentz* szerepét, a hő és az energia viszonyának felismerését, *Becquerel, a Curie-házaspár, Rutherford* és *Chadwick* jelentőségét, az anyagszerkezet és elektromosság, a klasszikus atom felfedezésének eseményeit.

A *XX. század fizikája* című utolsó fejezet bepillantást enged a relativitás- és kvantumelmélet megszületésének kulisszatitkai mögé, ismerteti *Lorentz, Einstein* és *Poincaré*, illetve *Planck, Bohr, Heisenberg* és *Neumann János* jelentőségét, áttekinti a magszerkezet és magenergia törvényeit, továbbá *Black, Rumford* és *Fourier* szerepét, összefoglalja a törvény és szimmetria kapcsolatát, valamint az ember és a kozmosz egyetemességét, végül mindezek alapján összegezést és kitekintést nyújt.

A tartalomhoz kapcsolódó *Tárgymutató A-tól Z-ig* sok ezer címszón keresztül adja meg a tartalom azon részleteit, ahol az adott név vagy fogalom szerepel; a mennyiséget jól példázza, hogy az alfa-bomlástól az axiomatizálásig csupán az A betűvel kezdődők köre 235 tárgyszót foglal magában.

A tartalomban előforduló neveket összesítő *Névlexikonban* közel 1600 név szerepel; az egyes nevekre kattintva megjelenik a név viselőjének nemzetisége, szakterülete/foglalkozása, születésének és halálának dátuma, valamint annak a korszaknak/korszakoknak a – tartalomjegyzékben szereplő – decimális száma, amelynek képviselőjeként tevékenykedett.

Az *Időskála* elnevezést viselő mutatórendszer az i. e. 600-tól a XX. század végéig terjedő évszázadokat 5 nagy korszakra – ún. antik örökség, átmentés és elsajátítás, rombolás és az új alapok lerakása, a klasszikus fizika kiteljesedése, a XX. század fizikája – tagolja, s e korszakokon belül külön színnel jelöli *Thalész*től *Heisenberg*ig a kiemelkedő fizikusokat, *Anaximandrosztól Wigner Jenő*ig, illetve *Buddhától Weöres Sándor*ig az egyéb neveket, valamint a korszak fő eseményeit. A megjelenésében tetszetős és újszerű skála mind oldalirányban, mind fel-le irányban gördíthető, így azonnal megmutatja a szereplő fogalmak idő- és térbeli elhelyezkedését, kapcsolódásait is; a szürke színű korszakokra kattintva pedig magyarázatként a tartalom ide tartozó szövegrésze jelenik meg.

A *Színes mellékletek* elnevezésű anyagrészen *A fizikatörténet forgószínpada* alcímtől *A radioaktív sugárzás egységei* alcímig 32 tábla szerepel, táblánként 1–3 oldalnyi magyarázó szöveggel, 1–3 fényképpel, némelyeknél hang- és videobejátszással.

A *Mellékletek* négy egységből áll. Az *elemek periódusos rendszere* című táblázat vegyjelére kattintva megjelenik az elem rendszámát, megnevezését, felfedezőjének nevét és felfedezésének évét, elektronelrendezését, valamint atomtömegét jelző adatlap; az *Irodalomjegyzék* 209 hivatkozás adatait tartalmazza; a *Fizikai alapállandók* 27 állandó nevét, betűjelét, értékét és relatív pontatlanságát sorolja fel; a *Kémiai elemek neveinek eredete* című anyag részben az egyes nevek személyi, földrajzi, latin és görög vonatkozásai szerepelnek.

Mindez a tartalomhoz illő, visszafogottan elegáns külsővel és rendkívül felhasználóbarát szerkesztésmóddal párosul, amely részben a főszerkesztő *Csurgyayné Ildikó* és a programozók csoportja, részben a közreműködő Fővárosi Oktatástechnológiai Központ, illetve az Országos Színháztörténeti Múzeum és Könyvtár munkáját dicséri. (A telepítés nélkül futtatható mű ára 5000 Ft, megvásárolható a BioDigit-Teletrio kiadóban és nagyobb könyvesboltokban.)

Árkos Iván
(BME OMIKK)

Mi a gyűjtemény?

Az internet forradalmasította az információhoz való hozzáférés módját. Ezzel összefüggésben a „gyűjtemény” fogalma is változóban van.

A könyvtári gyűjteménnyel kapcsolatban efféle kérdések vetődnek fel: Létezhet-e a gyűjtemény virtuális formában? Ha elfogadjuk a virtuális gyűjtemény fogalmát (például a digitális könyvtári gyűjteményt), számít-e az, hogy hol található a digitális fájl? Ha ez gyűjtemény, hol vannak a határai? Ha egy weblapon hiperhivatkozásokat találhatunk más weblapokra, ez gyűjtemény-e vagy címjegyzék? A kiválasztott lapokkal összekapcsolt lapok is a gyűjteményhez tartoznak? Azt jelenti-e ez, hogy minden digitális információ, amely valamilyen módon össze van kapcsolva, egy gigantikus gyűjteményt képez? Azt jelenti-e ez, hogy a „gyűjtemény” fogalma a digitális korszakban értelmetlen – különösen a használók számára? Végül, egy gyűjtemény automatikusan fejleszthető-e számítógéppel, s ha igen, van-e különbség a számítógép és az emberek által fejlesztett gyűjtemények között?

A hagyományos könyvtári gyűjtemény fő funkciója *Michael Buckland* szerint az információkeresés megkönnyítése, kényelmes hozzáférés biztosítása a releváns információforrásokhoz. Ahogy az információs szolgáltatások egyre változatosabbak lesznek, a könyvtárosokon kívül sok más információs szakember is bekapcsolódik az információforrások gyűjteményeinek fejlesztésébe.

Ez a cikk megpróbálja újrafogalmazni a gyűjtemény fogalmát, a fogalom funkcionális aspektusaira koncentrálván. Kritikusan megvizsgál néhány

hagyományos jellemzőt, azután azokat a problémákat, amelyek a gyűjtemény hagyományos fogalmát feszegetik, végül felvázolja a gyűjtemény kiterjesztett fogalmát. A gyűjtemény fogalmának több jelentése is van, itt mint „könyvtári gyűjteményt” kell felfogni.

A „gyűjtemény” hagyományos fogalmai

A gyűjteményfejlesztés legnépszerűbb tankönyvei nem tartalmaznak formális definíciót a gyűjteményre, a könyvtár- és információtudományi irodalomban való keresés sem különösebben gyümölcsöző. A digitális könyvtárakra vonatkozó, egyre növekvő irodalom ugyancsak definiálatlanul hagyja ezt a fogalmat. Ez felszínesen azt jelentheti, hogy azért nincs szükség definícióra, mert mindenki tudja, mi az.

Az *Encyclopedia of Library and Information Science* definíciójából két összetevő emelhető ki: a *megfoghatóság* (közvetlen fizikai jelenlét) és a *birtoklás*. Ez aligha meglepő, mert a munka 1971-ben jelent meg, a virtuális információforrások elterjedése előtt. Egy másik, sokkal újabb, 1998-as definícióban egy harmadik összetevő is megjelenik, a *használói közösség*.

Megfoghatóság

Egyesek úgy vélik, hogy a könyvtárak hamarosan dinoszauruszá válnak, amikor minden információ elérhető lesz elektronikus hálózatokon keresztül. A könyvtárat csak a megfogható dokumentumok raktárának tekintik majd. Ez a nézet elég általános